

COMMUNICATIONES ARCHÆOLOGICÆ HUNGARIÆ

2017

Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest 2018

Főszerkesztő

FODOR ISTVÁN

Szerkesztő

SZENTHE GERGELY

A szerkesztőbizottság tagjai

T. BIRÓ KATALIN, LÁNG ORSOLYA,
MORDOVIN MAXIM, SZATHMÁRI ILDIKÓ

Szerkesztőség

Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár
H-1088, Budapest, Múzeum Krt. 14–16.

Szakmai lektorok

T. Biró Katalin, Csippán Péter, Mordovin Maxim, Oross Krisztián, Ritoók Ágnes,
Soós Eszter, V. Szabó Gábor, Vaday Andrea, Vörös Gabriella, Vörös István

A kötet megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap

HU ISSN 0231-133X

Felelős kiadó: Varga Benedek főigazgató

Készült a Pauker Holding Kft. nyomdájában, 2018.
500 példányban
Nyomdai előkészítés: Gyapjas Anikó

TARTALOM – INDEX

ORAVECZ Hargita

Földbeásott építmények a Felső-Tisza-vidék középső újkőkori telepein	5
Sunken buildings on the Middle Neolithic settlements of the upper Tisza region	37

BÁRÁNY Annamária

Nagykálló-Harangod (M3-59) középső neolitikus település állatsontanyaga	39
Animal bone find material from the Nagykálló-Harangod Middle Neolithic settlement	49

Ildikó SZATHMÁRI

On the metallurgy of the Füzesabony Culture. Bronze finds and casting moulds from the Füzesabony Bronze Age tell settlement	51
A füzesabonyi kultúra fémművességéről. Bronzleletek, öntőminták a füzesabonyi bronzkori tell telepről	78

Appendix

Boglárka MARÓTI–Ildikó HARSÁNYI–Zsolt KASZTOVSKY

Non-destructive analysis of bronze objects from Füzesabony-Öregdomb	81
--	----

TANKÓ Károly

Késő vaskori leletek Karcsáról	85
Late Iron Age finds from Karcsa	106

SÓSKUTI Kornél

Szarmata településrészlet Bugac-Bimbó határreszből. Időrendi adatok a Duna–Tisza-köz 2–3. századi településtörténetéhez	109
Detail of a Sarmatian settlement at Bugac-Bimbó. Chronological data concerning the 2 nd –3 rd century settlement history of the Danube–Tisza-interfluvium	168

Appendix

KOVÁCS Zsófia Eszter

Bugac-Bimbó lelőhely állatsontanyagának archaeozoológiai értékelése	170
--	-----

MESTERHÁZY Gábor

Legkisebb költségű úthálózatok modellezése síkvidéki környezetben a neolitikumtól a középkorig	173
Least-cost path networks from the Neolithic to the Middle Ages in lowlands	191

BUZÁS Gergely–BORUZZ Katalin–MERVA Szabina–TOLNAI Katalin	
Régészeti kutatások a visegrádi Sibrik-dombon	193
Archaeological investigations on Sibrik Hill at Visegrád	235
FODOR István	
Honfoglalás kori temető Jászberény határában	237
A burial ground of the Conquest Period (10 th century) on the outskirts of Jászberény	254
<i>Appendix</i>	
SZENICZEY Tamás–HAJDU Tamás	
Jászberény-Alsómuszáj honfoglalás kori lelőhely „B” sírjának embertani vizsgálata	255
Anthropological analysis of the skeletal remains of a Hungarian Conquest Period individual from Jászberény-Alsómuszáj	260
ERRATA	
J. Gábor TARBAJ	
The Late Bronze Age “Scrap Hoard” from Nagydobsza Part 1 Communicationes Archaeologicae Hungariae 2015–2016, 87–146.	261

Tankó Károly

KÉSŐ VASKORI LELETEK KARCSÁRÓL

Karcsa Északkelet-Magyarországon a Bodrogtőben, a magyar-szlovák államhatár közelében, a magyarországi késő vaskor tekintetében kevésbé kutatott területen található. 1999-ben a Magyar Nemzeti Múzeum által végzett próbafeltárás során késő vaskori települési objektumot találtak, amelyből kerámialeletek és egy „currency bar” töredéke került napvilágra. A települési kerámialeletek jelentősége, hogy rájuk támaszkodva a Kelet-Magyarországra jellemző kelta és szkíta komponensek mellett az Északi-Kárpátokon túlnyúló kapcsolatrendszer is körvonalazható.

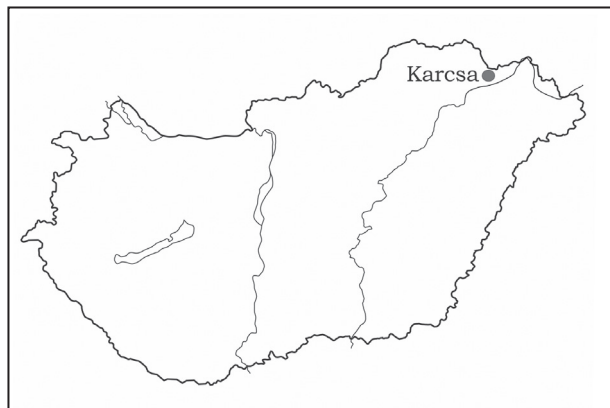
Karcsa is located in the Bodrogtő near to the Hungarian-Slovakian border, in an area not very well known to Iron Age research. During the probe excavations of the Hungarian National Museum in 1999, a Late Iron Age settlement feature was found from which ceramic fragments and a piece of a broken currency bar came to light. Beside the well-known Celtic and Scythian components, a new element could be defined based on the ceramic finds, the origins of which reach beyond the Northern Carpathians.

Kulcsszavak: Karcsa, késő vaskor, kelták, szkíták, La Tène kultúra, Vekerzug-kultúra, Przeworsk kultúra, települési objektum, kerámia, currency bar

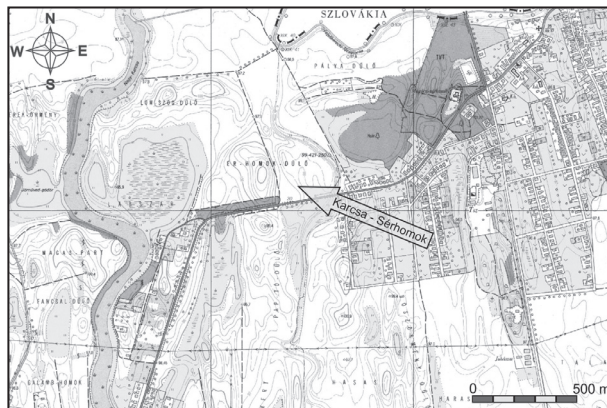
Keywords: Karcsa, late Iron Age, Celts, Scythians, La Tène culture, Vekerzug Culture, Przeworsk culture, settlement feature, pottery, currency bar

A Magyar Nemzeti Múzeum munkatársai a helyi önkormányzat támogatásával 1999. április 11–27. között szondázó ásatást végeztek Karcsa-Sérhomok-dűlőben (1. kép). A projekt elsődleges célja a környék honfoglalás-kori temetőinek felkutatása és feltárása volt. A más lelőhelyekről már ismert korai magyar sírok elhelyezkedése alapján a Karcsa északkeleti határában, Pácin közvetlen szomszédságában, a két községet összekötő országút északi oldalán, a Nagy-Karcsa-víz keleti oldalán emelkedő hordalékkúpok sora (2. kép) ideálisnak tűnt újabb temetkezőhelyek felfedezésére. A helyiek által Sérhomok – a térképeken Ér-homok vagy Csűr-homok – néven jelölt, három, egymás melletti dombon összesen hat kutatószelvény került kijelölésre. Bár a szondákban honfoglalás-kori sírok nem voltak, azonban néhány középkori telep-jelenség (1–2. jelenség) mellett az 5. szelvényből számottevő vaskori leletegyüttes került napvilágra (3. kép). A régiségek nagyjából telekkerámia töredékek voltak, de ezek mellett egy korrodált vas-

tárgy és egy bronzérem is előkerült. Utóbbi erősen kopott volt – rajta éremkép már nem volt látható – ezért pontos meghatározása nem volt lehetséges. A vaskori leletek többsége az 5. szelvényben feltárt 8. jelenségment dokumentált települési objektumból került elő. A körülbelül 4x3 m méretű objektum alakját tekintve leginkább a földbe mélyített, lekerekített téglalap alakú vaskori épületekre emlékeztet (összehasonlításként: CZIFRA 2006; TIMAR 2013), amelynek oldalai mentén jelentős égett, paticsomladedős felületek voltak azonosíthatók (4–5. kép). Az objektum nyugati fele – vélhetően csak kis rész – a szelvényen kívülre esett, ezért nem került feltárára. A szürke agyagos bemosódásokkal tarkított, homokos hordaléktalaj az „épület” alján nem kedvezett padló megfigyelésének és a beásás eredeti határainak meghatározását is nehezítette. Valószínűleg a kedvezőtlen talajviszonyokból eredt az objektum falán a „D” ponttól nyugatra lévő „beugrás”, amely nem jellemző a vaskori épületre, és az objektum feltehetően többé-kevésbé téglalap alakú volt. Mind-

1. kép Karcsa-Sérhomok
Fig. 1 Karcsa-Sérhomok

2. kép Karcsa-Sérhomok, a lelőhely elhelyezkedése
Fig. 2 Karcsa-Sérhomok, the location of the site

azonáltal az „épület” és leletanyaga több tekintetben érdekes, ezért azt a jelen rövid tanulmányban szükséges közreadni.

Leletanyag leírása

(Alkalmazott rövidítések: szá: szájmérő, pv: peremvastagság, fv: falvastagság, tá: talpátmérő)

6. kép 1. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, normál égetésű peremtöredék; szá: 180 mm, pv: 8 mm, fv: 9 mm.

6. kép 2. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 230 mm, pv: 12 mm, fv: 12 mm.

6. kép 3. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 240 mm, pv: 13 mm, fv: 13 mm.

6. kép 4. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű kúpos vagy félgömbforma tál peremtöredéke; szá: 130 mm, pv: 6 mm, fv: 6 mm.

6. kép 5. Durván iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 240 mm, pv: 10 mm, fv: 10 mm.

6. kép 6. Durván iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, grafittal simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 180 mm, pv: 8 mm, fv: 9 mm.

6. kép 7. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 180 mm, pv: 10 mm, fv: 8 mm.

6. kép 8. Durván iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű, kúpos vagy félgömbforma tál peremtöredék; szá: 200 mm, pv: 9 mm, fv: 7 mm.

6. kép 9. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű pe-

remtöredék; szá: 190 mm, pv: 10 mm, fv: 11 mm.

6. kép 10. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű, hordóforma fazék peremtöredéke; szá: 280 mm, pv: 10 mm, fv: 8 mm.

6. kép 11. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 200 mm, pv: 11 mm, fv: 11 mm.

6. kép 12. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű, hordóforma fazék peremtöredék; szá: 150 mm, pv: 7 mm, fv: 8 mm.

6. kép 13. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű, kúpos vagy félgömbforma tál peremtöredék; szá: 280 mm, pv: 10 mm, fv: 8 mm.

6. kép 14. Durván iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű peremtöredék; szá: 240 mm, pv: 8 mm, fv: 5 mm.

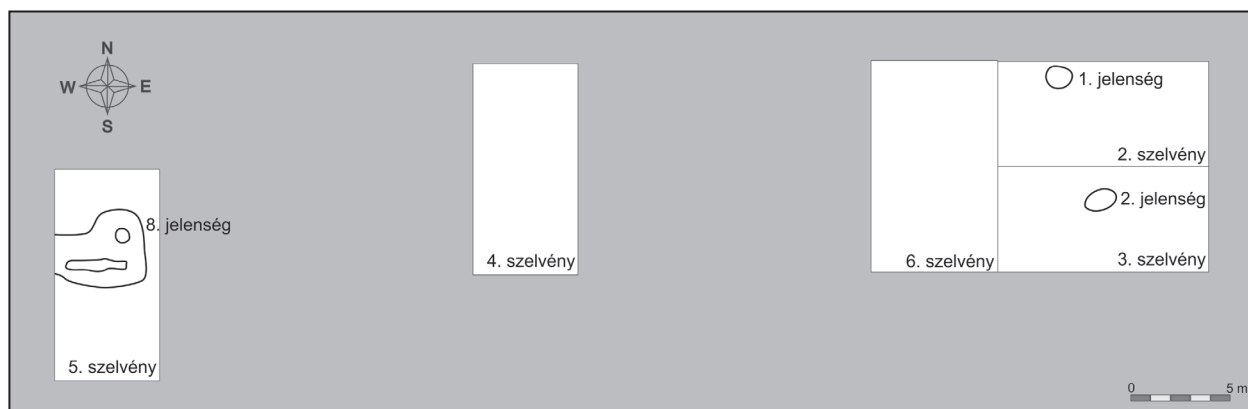
6. kép 15. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű, egyszerű bütyökkel díszített hordóforma fazék peremtöredék; szá: 200 mm, pv: 7 mm, fv: 10 mm.

6. kép 16. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, kúpos vagy félgömbforma tál peremtöredék; szá: 200 mm, pv: 10 mm, fv: 8 mm.

6. kép 17. Jól iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, behúzott peremű tál peremtöredék; szá: 300 mm, pv: 8 mm, fv: 6 mm.

6. kép 18. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű, kúpos vagy félgömbforma tál peremtöredék; szá: 220 mm, pv: 8 mm, fv: 6 mm.

6. kép 19. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű,

3. kép Karcsa-Sérhomok, a feltárás összesítő térképe
Fig. 3. Karcsa-Sérhomok. Overall plan of the investigation

kúpos vagy félgömbforma tál peremtöredék; szá: 260 mm, pv: 10 mm, fv: 9 mm.

6. kép 20. Jól iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, behűzött peremű tál peremtöredék; szá: 190 mm, pv: 7 mm, fv: 8 mm.

6. kép 21. Jól iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, kúpos vagy félgömbforma tál peremtöredék; szá: 210 mm, pv: 7 mm, fv: 7 mm.

7. kép 1. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű peremtöredék; szá: 170 mm, pv: 7 mm, fv: 7 mm.

7. kép 2. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű peremtöredék; szá: 200 mm, pv: 8 mm, fv: 7 mm.

7. kép 3. Durván iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 200 mm, pv: 9 mm, fv: 9 mm.

7. kép 4. Durván iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 160 mm, pv: 11 mm, fv: 8 mm.

7. kép 5. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, egyszerű bütyökkel díszített, kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 240 mm, pv: 9 mm, fv: 9 mm.

7. kép 6. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 180 mm, pv: 8 mm, fv: 7 mm.

7. kép 7. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű, kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 180 mm, pv: 9 mm, fv: 8 mm.

7. kép 8. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű, kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 180 mm, pv: 8 mm, fv: 8 mm.

7. kép 9. Jól iszapolt, grafitall soványított, korongolt, simított felületű, redukciós égetésű, kúpos vagy félgömbforma tál peremtöredék; szá: 100 mm, pv: 5 mm, fv: 4 mm.

7. kép 10. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 110 mm, pv: 8 mm, fv: 6 mm.

7. kép 11. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 210 mm, pv: 10 mm, fv: 9 mm.

7. kép 12. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű, kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 200 mm, pv: 8 mm, fv: 8 mm.

7. kép 13. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 200 mm, pv: 9 mm, fv: 9 mm.

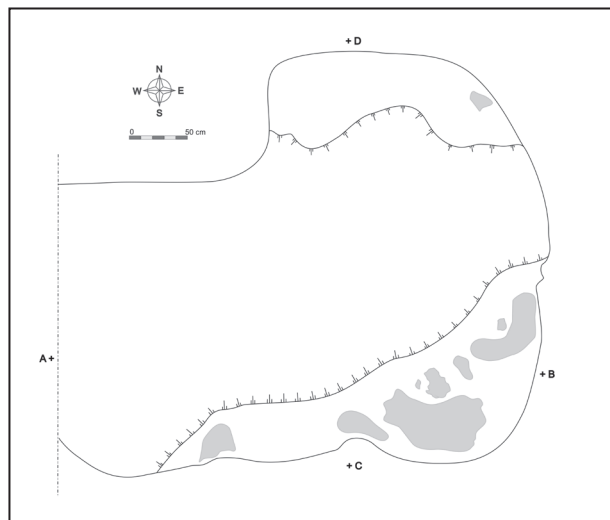
7. kép 14. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű, folyamatos bütyöksorral díszített oldaltöredék; fv: 10 mm.

7. kép 15. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű kúpos vagy félgömbforma tál peremtöredék; szá: 180 mm, pv: 8 mm, fv: 7 mm.

7. kép 16. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű, folyamatos bütyöksorral díszített oldaltöredék; fv: 8 mm.

7. kép 17. Durván iszapolt, mésszel soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű kúpos vagy félgömbforma tál peremtöredék; szá: 210 mm, pv: 11 mm, fv: 6 mm.

7. kép 18. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 200 mm, pv: 8 mm, fv: 6 mm.

4. kép Karcsa-Sérhomok, 8. jelenség (felszínrajz)
Fig. 4 Karcsa-Sérhomok. Feature no. 8 (drawing)

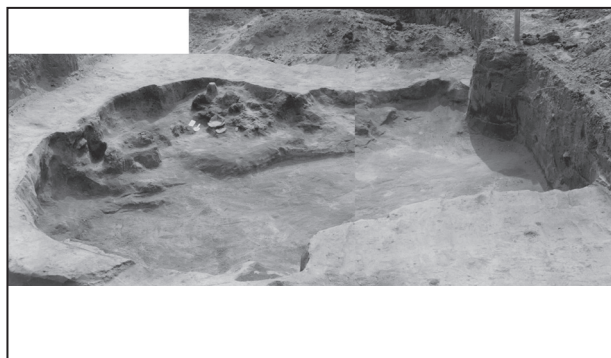
7. kép 19. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 190 mm, pv: 5 mm, fv: 12 mm.

7. kép 20. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 180 mm, pv: 10 mm, fv: 12 mm.

7. kép 21. Jól iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, belső felületén vízszintes kannelurával díszített peremtöredék; szá: 260 mm, pv: 6 mm, fv: 6 mm.

7. kép 22. Jól iszapolt, grafittal soványított, korongolt, simított felületű, redukciós égetésű peremtöredék; szá: 130 mm, pv: 5 mm, fv: 3 mm.

7. kép 23. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, külső felületén vízszintes kannelurával díszített oldaltöredék; fv: 8 mm.

5. kép Karcsa-Sérhomok, 8. jelenség (fotó)
Fig. 5 Karcsa-Sérhomok. Feature no. 8 (photo)

7. kép 24. Jól iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű peremtöredék; szá: 180 mm, pv: 7 mm, fv: 7 mm.

8. kép 1. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű, hármashüvelykű és ujjbenyomkodásos peremmel díszített kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 240 mm, pv: 7 mm, fv: 10 mm.

8. kép 2. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű, ujjbenyomkodásos peremmel díszített kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 160 mm, pv: 10 mm, fv: 12 mm.

8. kép 3. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű, egyszerű hüvelykű és ujjbenyomkodásos peremmel díszített kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 180 mm, pv: 10 mm, fv: 10 mm.

8. kép 4. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű, ujjbenyomkodásos peremmel díszített kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 180 mm, pv: 10 mm, fv: 8 mm.

8. kép 5. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű, ujjbenyomkodásos peremmel díszített kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 240 mm, pv: 9 mm, fv: 9 mm.

8. kép 6. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű, ujjbenyomkodásos peremmel díszített kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 210 mm, pv: 10 mm, fv: 8 mm.

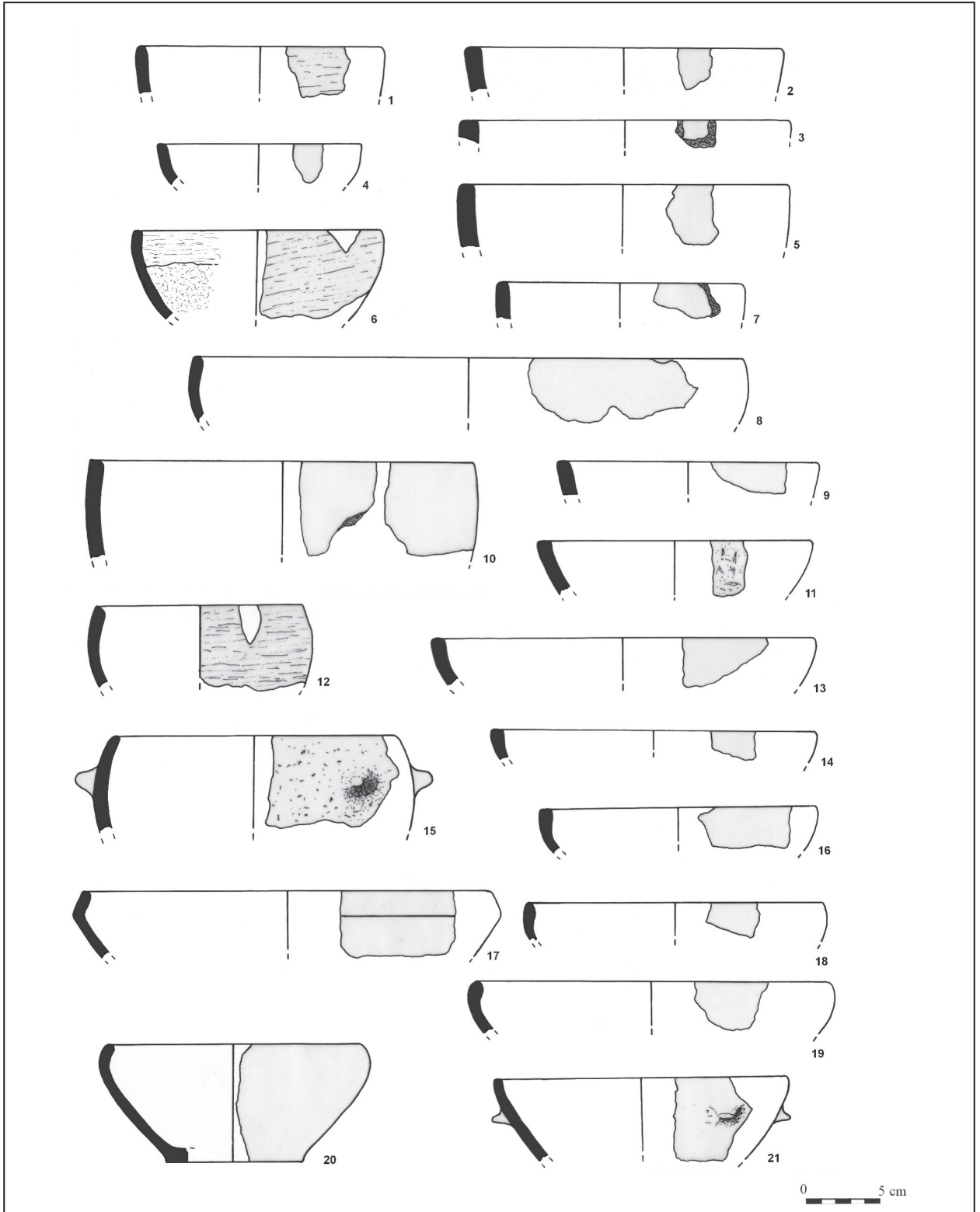
8. kép 7. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű, ujjbenyomkodásos peremmel díszített, kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 210 mm, pv: 9 mm, fv: 8 mm.

8. kép 8. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű, ujjbenyomkodásos peremmel díszített kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 210 mm, pv: 9 mm, fv: 9 mm.

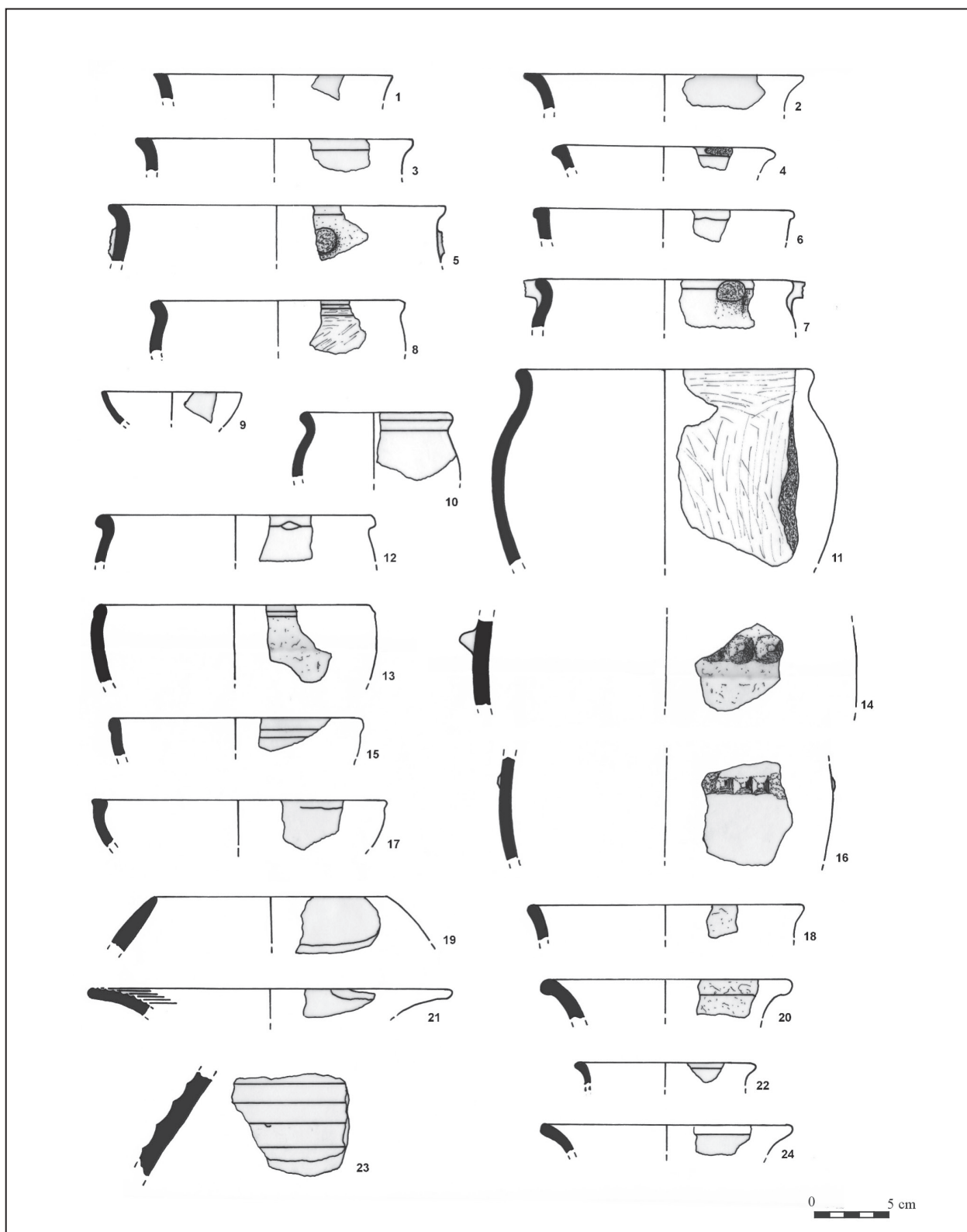
8. kép 9. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű, kettős hüvelykű és ujjbenyomkodásos peremmel díszített, kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 190 mm, pv: 10 mm, fv: 8 mm.

8. kép 10. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű, egyszerű hüvelykű és ujjbenyomkodásos peremmel díszített, kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 240 mm, pv: 8 mm, fv: 9 mm.

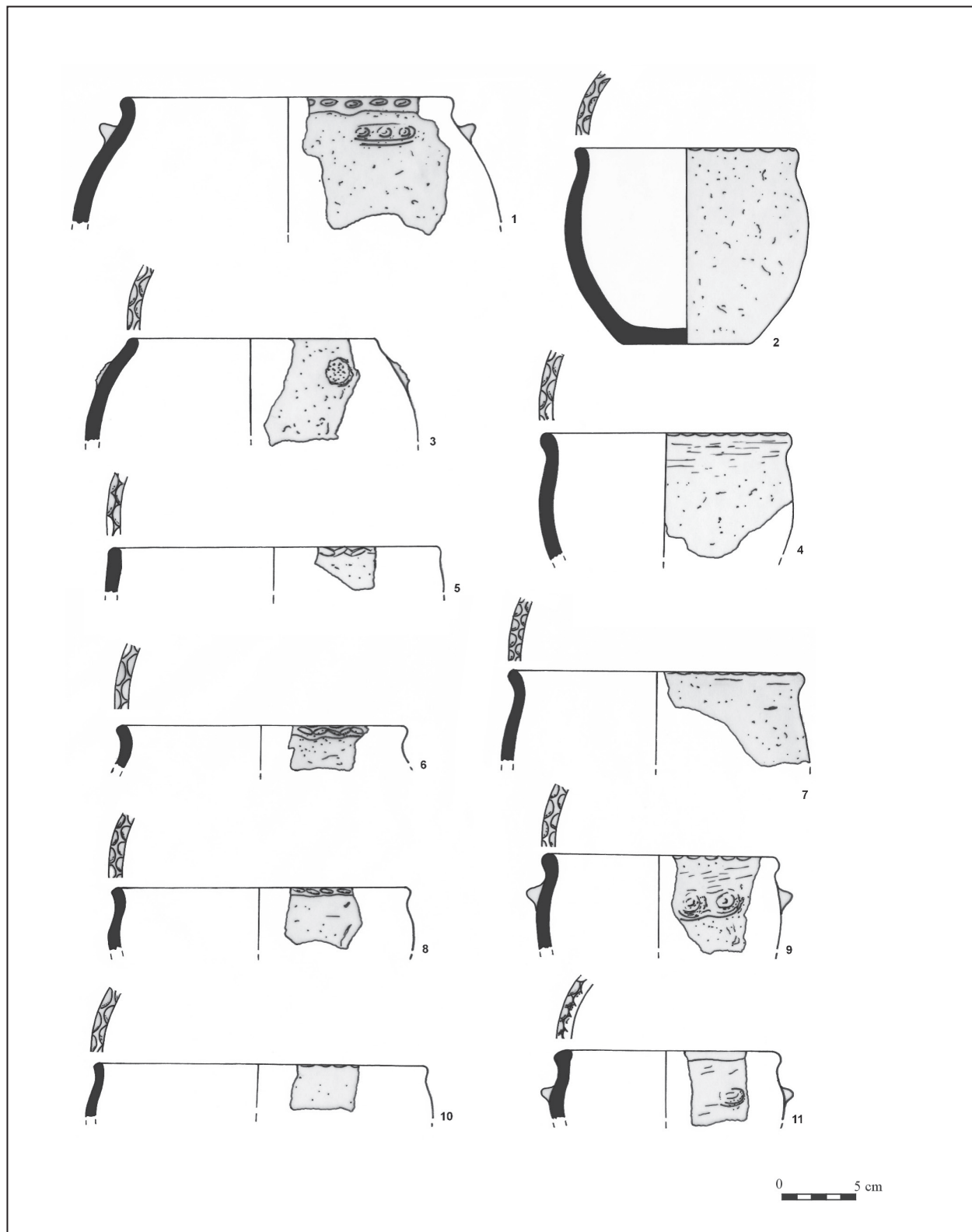
8. kép 11. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű, egyszerű hüvelykű és ujjbenyomkodásos peremmel díszített, kihajló peremű hordóforma fazék peremtöredék; szá: 160 mm, pv: 11 mm, fv: 8 mm.

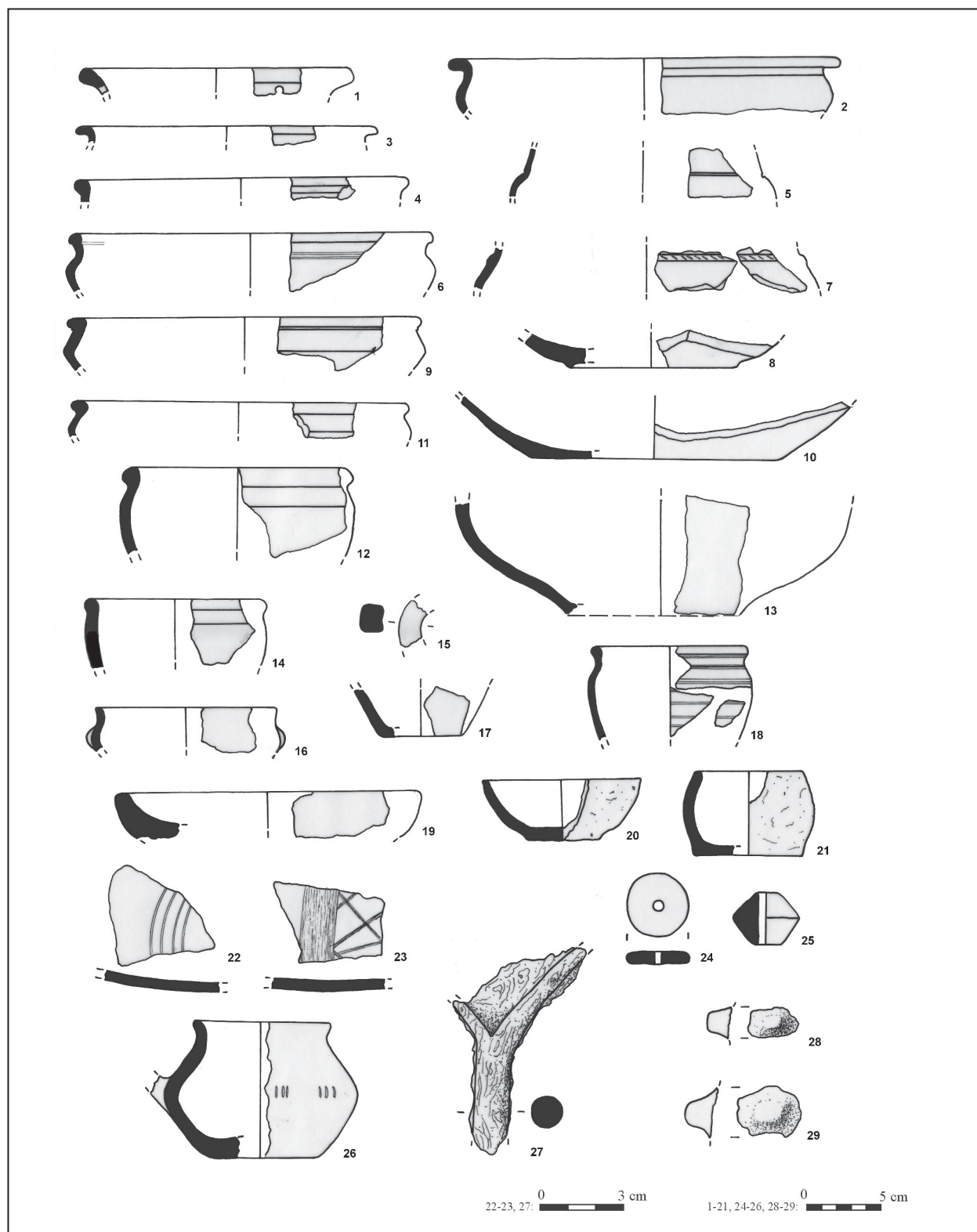
6. kép Karcsa-Sérhomok, kerámiatöredékek
Fig. 6 Karcsa-Sérhomok. Pottery finds

7. kép Karcsa-Sérhomok, kerámiatöredékek
Fig. 7 Karcsa-Sérhomok. Pottery finds

8. kép Karcsa-Sérhomok, kerámiatöredékek
Fig. 8 Karcsa-Sérhomok. Pottery finds

9. kép Karcsa-Sérhomok, 1–26, 28–29: Kerámiatöredékek; 27: Vastárgy
 Fig. 9 Karcsa-Sérhomok. 1–26, 28–29: Pottery finds; 27: Iron object

9. kép 1. Jól iszapolt, grafitnal soványított, korongolt, simított felületű, redukciós égetésű peremtöredék; szá: 200 mm, pv: 10 mm, fv: 5 mm.

9. kép 2. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, redukciós égetésű, s-profilú tál peremtöredék; szá: 280 mm, pv: 7 mm, fv: 6 mm.

9. kép 3. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, redukciós égetésű peremtöredék; szá: 220 mm, pv: 6 mm, fv: 5 mm.

9. kép 4. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, normál égetésű peremtöredék; szá: 240 mm, pv: 10 mm, fv: 4 mm.

9. kép 5. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, redukciós égetésű, vízszintes árkolással díszített csuporforma oldaltöredék; fv: 5 mm.

9. kép 6. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, redukciós égetésű, vízszintes árkolással díszített p-peremű tál peremtöredék; szá: 260 mm, pv: 9 mm, fv: 5 mm.

9. kép 7. Jól iszapolt, grafitnal soványított, korongolt, simított felületű, redukciós égetésű, ferdén bevagdossott vízszintes bordával díszített oldaltöredék; fv: 5 mm.

9. kép 8. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, normál égetésű talptöredék; fv: 12 mm.

9. kép 9. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, normál égetésű, vízszintes árkolással díszített p-peremű tál peremtöredék; szá: 250 mm, pv: 13 mm, fv: 6 mm.

9. kép 10. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, normál égetésű talptöredék; fv: 5 mm.

9. kép 11. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, normál égetésű, vízszintes árkolással díszített, p-peremű tál peremtöredék; szá: 240 mm, pv: 12 mm, fv: 11 mm.

9. kép 12. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, normál égetésű, vízszintes árkolással díszített, p-peremű fazék peremtöredék; szá: 240 mm, pv: 13 mm, fv: 7 mm.

9. kép 13. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű talptöredék; fv: 8 mm.

9. kép 14. Jól iszapolt, grafitnal soványított, korongolt, simított felületű, redukciós égetésű peremtöredék; szá: 130 mm, pv: 7 mm, fv: 7 mm.

9. kép 15. Durván iszapolt, kavicsal soványított fültöredék.

9. kép 16. Jól iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, bütyökkel díszített csésze peremtöredék; szá: 130 mm, pv: 5 mm, fv: 5 mm.

9. kép 17. Jól iszapolt, homokkal soványított, koron-

golt, simított felületű, normál égetésű talptöredék; fv: 4 mm.

9. kép 18. Jól iszapolt, homokkal soványított, korongolt, simított felületű, redukciós égetésű, vízszintes árkolással díszített p-peremű fazék peremtöredék; szá: 110 mm, pv: 4 mm, fv: 6 mm.

9. kép 19. Durván iszapolt, törtkerámiával soványított, kézzel formázott, durva felületű, másodlagosan égett peremtöredék; szá: 220 mm, pv: 13 mm, fv: 20 mm.

9. kép 20. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű kúpos vagy félgömbforma tál; szá: 100 mm, pv: 5 mm, fv: 5 mm.

9. kép 21. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, durva felületű, normál égetésű hordóforma fazék; szá: 80 mm, pv: 6 mm, fv: 6 mm.

9. kép 22. Jól iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, belső felületén besimított vonalakkal díszített oldaltöredék; fv: 4 mm.

9. kép 23. Jól iszapolt, homokkal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, belső felületén besimított vonalakkal díszített peremtöredék; fv: 5 mm.

9. kép 24. Orsógomb.

9. kép 25. Orsógomb.

9. kép 26. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott, simított felületű, redukciós égetésű, vállán ovális benyomkodásokkal díszített egyfűlű csésze; szá: 100 mm, pv: 5 mm, fv: 6 mm.

9. kép 27. Vastárgy; méret: 48x75 mm, atm.: 12 mm.

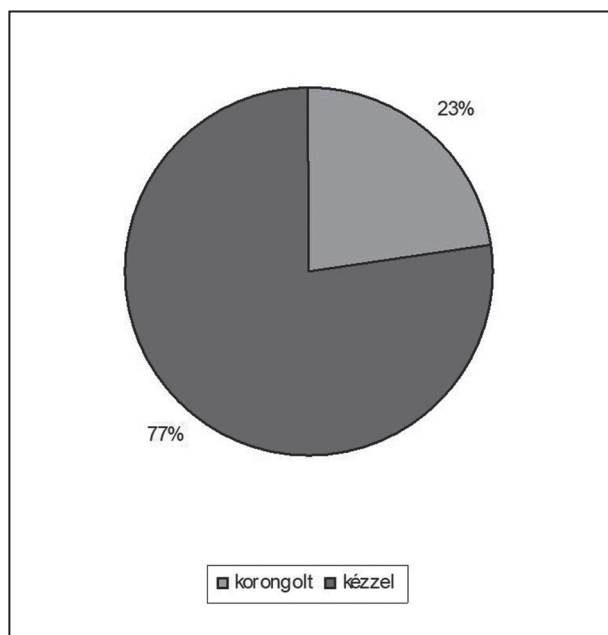
9. kép 28. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott bütyöktöredék.

9. kép 29. Durván iszapolt, kavicsal soványított, kézzel formázott bütyöktöredék.

563 db. különböző díszítetlen oldaltöredék; az állatcsont, patics és kőanyag a jelen tanulmányban nem került feldolgozásra.

A kerámiaanyag készítechológiai jellemzői

A Karcsán előkerült leletanyag a két agyag orsógomb (9. kép 24–25) és egy vastárgy mellett (9. kép 27) szinte kizárólag különböző települési kerámiák töredékeiből áll. A cserepeken megfigyelhető technológia jellemzők alapján megállapítható, hogy azok túlnyomó részt kézzel formázottak (77%), miközben a korongolt áru lényegesen kisebb arányban van jelen (23%). Ez azonban nem meglepő, és lényegesen nem tér el az Északkelet-Magyarországon eddig megfigyelt adatoktól. Sajópetrin a kézzel formált és korongolt kerámia aránya a lelőhely egészére vetítve 76%, illetve 24% volt (SZABÓ–TANKÓ–

10. kép Karcsa-Sérhomok, kerámiatechnológia
Fig. 10 Karcsa-Sérhomok. Technology of pottery making

SZABÓ 2007, 251), amely gyakorlatilag megegyezik a Karcsán mért arányokkal. E tekintetben némileg kiegyensúlyozottabb Polgár 1. lelőhely késővas kori településének kerámiaanyaga, ahol a kézzel formált és korongolt kerámia aránya 57, illetve 43% volt (SZABÓ et al. 2008, 198). Fontos ugyanakkor utalni arra, hogy az azonos korú temetőkben a településekkel ellentétes kép tárul elénk, mivel a sírkerámiák között főleg korongolt edényeket találunk. Sajópetrin az összes sírkerámia 88%-a korongon és csupán 12%-a kézzel készült, ez még szembeütőbb Ludas esetében, ahol a korongolt és a kézzel formált síredények egymáshoz viszonyított aránya 95%–5% volt (SZABÓ–TANKÓ 2012, 131).

A kerámia másik fontos jellemzője az agyag előkészítése során hozzáadott soványítóanyag. Karcsán a cserepek törésfelületén megfigyelt adalékanyagok a homok, a homok és kavics, a grafit és a kerámiázúzalék voltak. A homok és apró kavics (33%), valamint a grafit elsősorban a korongolt áruk esetében fordult elő. Ezzel szemben a durva szemcsés kavics (27%) és tört kerámiával történő soványításra (34%) kizárólag a kézzel formált telepkerámia töredékeknél volt példa. A grafitral soványított edények előfordulása a leletanyagban a korszak és a kultúra meghatározása szempontjából

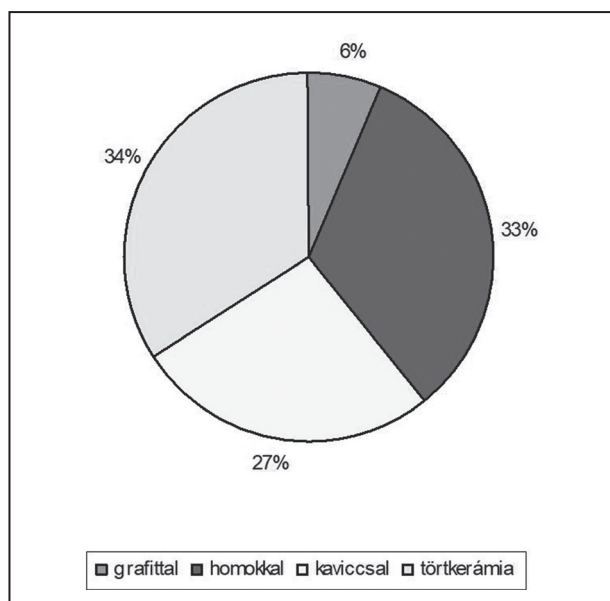
lényeges, mivel ez az áru egyértelműen a La Tène kultúra jelenlétére utal. A grafitos kerámia relatív kis aránya azonban szembeütő (6%), amely talán a nyersanyaglelőhelyek, illetve az ezekre épülő kereskedelmi utaktól való távolsággal magyarázható. Másfelől ez az arány egyáltalán nem szokatlan Északkelet-Magyarországon, mivel például Ludas kelta temetőjében a grafitos kerámia aránya ugyancsak 5% volt (SZABÓ–TANKÓ 2012, 131).

Általános megállapítás, hogy a jó minőségű kerámia készítéséhez jól iszapolt agyag és finomszemcsés soványítóanyag homogén elegye szükséges. Ennek előállítása azonban a megfelelő minőségű nyersanyagok beszerzésén túl, kellő körültekintést és sok időt igénylő feladat. Ezzel szemben a tárolási kapacitást bővítendő, vagy az étkészlet hiányosságait pótlandó, hirtelen támadt igényeket gyakran nagyobb szakértelem nélkül, primitív körülmények között előállított (pl. gödörben kiégetett), ún. durva házi kerámiákkal elégtették ki. Ezekben az esetekben a durvaszemcsés homokos-kavicsos soványítású agyagmassza helyett inkább a bronzkori hagyományokra visszavezethető kerámiázúzalék soványítás jellemző.

A technológiai kettősség az égetési nyomok alapján ugyancsak kimutatható (homogén: 59% és inhomogén: 41%, illetve oxidációs 66% vagy redukciós 35%), amiből arra következtethetünk, hogy az edények többségét irányított égésű térben (pl. fazekas kemencében), míg kisebb részt primitív módon (pl. gödörben vagy nyílt tűzhelyen) égették ki.

Kerámia formatipológia

A régészeti értékelés során elengedhetetlen a kerámiaanyag alaptípusainak meghatározása, ugyanakkor a vizsgált anyag túlnyomó része tipológiaiilag nehezen vagy egyáltalán nem értelmezhető oldaltöredék. A pontos tipológiai besoroláshoz a legtöbb esetben szükséges a profil, de legalább a perem biztos meghatározása. A karcsaihoz hasonló telepanyagoknál azonban általános problémát jelent, hogy a töredezettségből adódóan, valamint a formai hasonlóság miatt bizonyos peremtöredékek esetében nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy azok pontosan melyik típushoz tartoztak. Másként fogalmazva: vannak olyan perem- és oldaltöredékek, amelyek több edénytípusnak való megfeleltetést is lehetővé tesznek. Ebből kifolyólag a bizonytalan töredékek a feldolgozás során nem kerültek figyelembe vételre.

11. kép Karcsa-Sérhomok, kerámiatöredékek soványítóanyagai

Fig. 11 Karcsa-Sérhomok. Tempering materials of the pottery finds

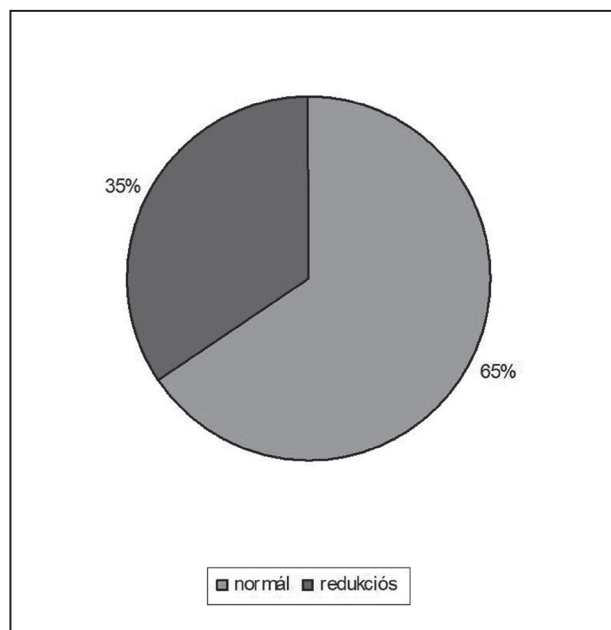
A karcsai telepkerámia meghatározásánál elsősorban a Sajópetri településre kidolgozott szisztémára (SZABÓ–TANKÓ 2006; SZABÓ–TANKÓ–SZABÓ 2007, 229–252), másrészt a vaskori sírokból ismert edények analógiáira támaszkodtunk.

A kézzel formált, egyenes vagy behúzott peremű kúpos, ritkábban félgömbforma tálak (I.2.1–3. típus: 6. kép 1–9, 6. kép 11, 6. kép 13–14, 6. kép 16–21, 7. kép 9, 7. kép 17, 9. kép 20) pereme rendszerint az edény falával azonos vastagságú, lekerekített, vagy enyhén megvastagodó. Egy edény esetében T-perem is előfordult (7. kép 17). Az edényfelület többnyire díszítetlen, ritkán durván simított. Egy tálat bütyökkel láttak el (6. kép 21). Egyszerűségéből és praktikusságából adódóan ez a forma általánosan elterjedt volt a vaskor folyamán. A Kárpát-medencei La Tène leletanyag összegzésénél Hunyady Ilona ezt a típust a “kézzel formált tálak” tág csoportjába sorolta és szkíta eredetűnek tartotta őket (HUNYADY 1944, 133). Tény, hogy a koravaskori szkíta jellegű Alföld-csoport (Vekerzug-kultúra) temetőiben megtalálható ez a típus (pl. Chotín: DUŠEK 1966, Taf. I, 15; Heves: SZABÓ 1969, V. t. 3.), azonban a La Tène-kori továbbélése ma már több ponton bizonyított (SZABÓ–TANKÓ–SZABÓ 2007, 238; TANKÓ 2010, 323). Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy ez

az edénytípus olyan területeken is előfordul, ahol a keltáknak a szkíta jellegű fazekas hagyományokkal való érintkezése kérdéses (például a kelet-ausztriai Mörbisch és Oggau: PITTIONI 1941, 101, Taf. XVIII, 10, 103–105, Taf. XVIII, 12). A behúzott peremű tálakat (I.2.2–3. típus) Hunyady külön, a 12. típus alatt tárgyalta és elsősorban LT D párhuzamokat említ (HUNYADY 1944, 54, 132–133). Ez a táltípus azonban a késő bronzkortól kezdődően folyamatosan jelen volt a Kárpát-medencében és töretlen továbbélése a La Tène-kultúra teljes fennállása alatt kimutatható (TANKÓ–VADAY 2010, 142). A kézzel formált, egyenes vagy behúzott peremű kúpos, vagy félgömbforma tálak tehát a régészeti kultúráktól függetlenül általánosan elterjedtek voltak a Kárpát-medence késő vaskori időszakában.

A hordóforma fazekak (I.5.2 típus: 6. kép 12, 6. kép 15, 7. kép 19) jellemzője az ívesen kihasodó vagy enyhén tojásforma test, a perem pedig általában a has ívét követve befelé hajlik, miközben a perem kialakítása lehet egyszerű lekerekített, szögletes vagy enyhén megvastagodó. Az ilyen edények általában durva kidolgozással készültek. A hordóforma fazék Közép- és Kelet-Európa koravaskorának széles körben elterjedt kerámiatípusa (CHOCHOROWSKI 1985, 37–38), de korai példányai Északkelet-Magyarországon a későbronzkori Kyjatice-kultúráig vezethetők vissza (KEMENCZEI 1984 Taf. XCI, 6–8, 10, Taf. XCII, 6, 11, Taf. LXXXV, 18, Taf. XXXVII, 9, Taf. LXXXIX, 12). A Sajópetrin előkerült darabok (SZABÓ–TANKÓ–SZABÓ 2007, 239) más késővaskori lelőhelyekkel együtt (TANKÓ 2010, Pl. 2; TANKÓ–VADAY 2010, 145) a típus széles körű használatát bizonyítják a Kárpát-medence késő vaskorában.

A kihajló peremű tojástestű fazekak (I.5.3. típus: 7. kép 8, 7. kép 10–12, 8. kép 1–11) legfőbb jellemzője a tojásforma test, az enyhén vagy erősebben kihajló, rendszerint az edény falával azonos vastagságú, esetleg enyhén megvastagodó, lekerekített végződésű perem. A rendszerint kézzel készült edény külső felületét általában durván simították. Néhány esetben megfigyelhető, hogy a felületi simítás iránya a perem alatt vízszintes, míg az edénytesten függőleges (7. kép 8, 7. kép 11). Kihajló peremű tojástestű edényeknek számos analógiája ismert a szkíta jellegű Alföld-csoport (Vekerzug-kultúra) hetényi (Chotín, SK) temetőjéből (DUŠEK 1966, Taf. II, 2, 22, Taf. XXXIV, 7, Taf. LII, 3, Taf. LVI, 16), miközben a La Tène periódusban főleg a szkíta ha-

12. kép Karcsa-Sérhomok, kerámiaégetés típusai
Fig. 12 Karcsa-Sérhomok. Technology of ceramic firing

tásnak kitett alföldi településeken fordul elő (TANKÓ 2010, Fig. 3).

A Kárpát-medencei vaskori kerámiaanyagban egyedinek számítanak az ujjbenyomkodással (8. kép 1) vagy csipett peremmel (8. kép 2–11) tagolt, kézzel formázott fazekak. Ezeknél az ívesen hajló vállat gyakran egyszerű (8. kép 3, 8. kép 11), kettő- (8. kép 9), illetve háromosztatú bütyök (8. kép 1) díszíti, amely ugyan nem ismeretlen a késő vas korban, de inkább ritka, mint gyakori „díszítésnek” számít (SZABÓ–TANKÓ–SZABÓ 2007, Fig. 50).

Az úgynevezett pohárforma edény (I.3.1. típus: 9. kép 21) kisméretű, kézzel készült, enyhén ívelt testű kialakítással készült. A Kárpát-medencéből Gyoma-Egei-halom (MARÁZ 1981, Pl. I, 8) Dubník (BUJNA 1989, Taf. V, 11.) és Hurbanovo-Abadomb (BENADÍK 1957, Taf. XVIII, 14) temetőkből, valamint Nitra-Sindolka településről (BŘEZINOVÁ 2000, Taf. 11, 7, Taf. 25, 2, Taf. 104, 16), a LT B2/C1 fázisból ismerjük párhuzamait.

Az S-profilú tál a La Tène kultúra egyik legjellegzetesebb kerámiaformája (II.1.1. típus: 9. kép 2, 9. kép 6, 9. kép 11). Jellemzetessége a lágyan, vagy erősen ívelő „S” vonalú profilú test, ahol a rendszerint a legnagyobb hasátmérőig kihajló perem lehet egyenletes falvastagságú (9. kép 2) vagy

bunkószerűen megvastagodó (9. kép 6, 9. kép 11). Az edény külső felülete minden esetben finoman elsimított. Ezek a tálak gyakran pecsételéssel vagy besimítással díszítettek, de Karcsán ilyen töredék nem került elő. Egy esetben azonban a vállon és a perem belső oldalán vízszintesen körbefutó árkok voltak megfigyelhetők (9. kép 6). Hunyady Ilona elsőként kísérlete meg az S-profilú tálak tipológiázását (HUNYADY 1944, 127–133), de az azóta ismertté vált leletegyüttesek alapján rendszere sok helyütt korrigálásra szorul (SZABÓ 2009, 85–100). Az 1970-es években Frank Schwappach kutatta az S-profilú táltípus formai fejlődését és kimutatta, hogy a kezdeti, egyszerűbb formák a közép-La Tène periódushoz közeledve részleteikben (perem, profil, díszítés) egyre kidolgozottabbakká váltak (SCHWAPPACH 1975, Taf. 6; SCHWAPPACH 1979, 22–26). Párhuzamait tekintve kijelenthető, hogy a Karcsáról előkerült formai variánsok a LT B2/C1 periódusban általánosan előfordulnak a Kárpát-medencei La Tène síregyüttesekben: például Bajč-Vlkanovo (BENADÍK 1960, Tab. XIII, 14, Tab. XIV, 14), Nebojsa (CHROPOVSKÝ 1958, Obr. 5, 2), Svatý Peter (DUŠEK 1960, Tab. I, 4, Tab. III, 4, 13), Málé Kosihy (BUJNA 1995, Taf. 11, C, 1, Taf. 24, E, Taf. 56, A, 7), Maňa (BENADÍK 1983, Taf. III, 7, Taf. XIV, 11, Taf. XXII, 11, Taf. XXIV, 6, Taf. XXV, 13, Taf. XXVI, 10, Taf. XXXV, 16, Taf. XLI, 14) Dovrynad Zitavou, Holiare, Hurbanovo, és Horný Jatov (BENADÍK 1957, Taf. I, 7, 12, Taf. II, 11, 13, Taf. X, 2, Taf. XII, 11, Taf. XV, 25, Taf. XVIII, 13, Taf. XXI, 7, Taf. XXII, 12–13, Taf. XXIV, 11, 17, Taf. XXV, 15–16, Taf. XXVI, 14, Taf. XVIII, 15, Taf. XXIX, 18, Taf. XXXII, 26).

A csupor (II.5. típus: 9. kép 5) ívelt hasú, éles válltörésű, kúpos nyakú, korongon készült, jellegzetes La Tène forma. Már Hunyady Ilona felhívta a figyelmet e forma tipológiai és kronológiai osztályozásának nehézségeire (HUNYADY 1944, 136–139), amelyben azóta sem történt előrelépés. Így a Karcsáról előkerült egyetlen töredékről nagy általánosságban csak annyit lehet megállapítani, hogy a keleti La Tène kultúrkörben széles körben elterjedt kerámiaformához tartozik.

Az agyagszitulák (II.2. típus: 9. kép 12, 9. kép 14, 9. kép 18) általános jellemzője az enyhén ívelt, esetleg kúpos vagy tojásforma test, a rövid, ívelt nyak és a legnagyobb átmérőig kihajló, bunkószerűen megvastagodó perem. Karcsán a típus fészezés nélküli variánsai fordulnak elő (II.2.1. típus), ame-

lyek külső felületét rendszerint elsimították, egy esetben pedig vízszintesen körbefutó árkolásokkal díszítették (9. kép 18). Ennek ellenére ez az edénytípus formailag megegyezik, és azonos tipológiai csoportba tartozik a fésűzött felületű, grafitos szitulával. Datálásával kapcsolatban a közelmúltig élt az a vélekedés, hogy a grafitos soványítású fésűsdíszes szitulák legkorábban a közép-La Tène periódusban jelentek meg, és elsősorban a La Tène C fázisra jellemzőek (REINECKE 1906, 292; PITTIONI 1930, 101; HUNYADY 1944, 141–142; KAPPEL 1969, 53; JEREM et al. 1985, 74. j.). Később azonban, amikor a Reinecke féle La Tène C fázis meghatározása és abszolút kronológiai helyzete korrigálásra került (POLENZ 1971, 31–43; HAFNER 1979, 405–409) ez a grafitos szitulák korai megjelenését is a La Tène B2 fázisra módosította (SZABÓ–GUILLAUMET–KRIVÉCZKY 1997, 89).

A fazekak (II.3. típus: 7. kép 18, 7. kép 20, 7. kép 22, 7. kép 24) általános jellemzője, hogy az enyhén megvastagodó, kihajló perem rövid nyakrészsel, ívesen vagy éles válltöréssel kapcsolódik a kúpos vagy gömbölyűen kihasasodó testhez. Ez a típus szinte kizárólag gyorskorongon készült. Hunyady Ilona az „urnák és fazekak” összefoglaló cím alatt kísérelte meg rendszerezni ezt a formát, amelynek során elsősorban az edények lágyabb vagy élesebb profiljára, kúposabb vagy gömbölyűbb voltára helyezte a hangsúlyt (HUNYADY 1944, 142–148). A karcsai anyagot azonban pusztán a perem kialakítása alapján a töredezettsége okán nem lehet beilleszteni a Hunyady-féle rendszerbe és ugyanezért a párhuzamok keresése is problematikus.

Amint az Sajópetrinél már kimutatásra került, a sávós-hálós besimított díszítés (9. kép 23) nem ismeretlen Északkelet-Magyarország késő vaskorában. Ez a díszítés a közép-La Tène időszaktól egyre elterjedtebb a kerámiadíszítésben és a pecsételéssel szemben, időben előre haladva fokozatosan uralkodóvá válik (SZABÓ–TANKÓ–SZABÓ 2007, Fig. 51–52; SZABÓ 2007a, 318).

A perem fölé húzott fülű, kettős kónikus bögrét (I.8. típus: 9. kép 26) Bottyán Árpád alapvető művében az alföldi szkíta anyagi kultúra jellegzetes formájaként határozta meg. Úgy vélte, hogy a La Tène hatásra elterjedt felületi árkolások, bordák alkalmazásával szemben a díszítetlen darabok szkíta produktumok voltak (BOTTYÁN 1955, 13–14). Hunyady Ilona az alföldi szkíta anyagra

jellemző füles bögre korongolt változatának megjelenését a kelták Kr.e. 4. századi fellépéséhez kötötte, illetve számos példáját sorolta fel La Tène ízlés szerinti díszítésének (HUNYADY 1944, 51). Az eddigi kutatások alapján megállapítható, hogy az egyfülű bögre a Kr.e. 6. századtól széles körben elterjedt volt a szkíta jellegű Alföld-csoportnál (Vekerzug-kultúra): Például: Békéscsaba-Fényes (PÁRDUZ 1943, Taf. X, 7, Taf. XI, 6, Taf. XIII, 18); Csomaköz-Bere (ZIRRA 1980, Pl. XLVII, 12); Gyulavári-Paradicsom-dűlő (GYUCHA 2002, 8. kép 2, 11. kép 5); Hejőkeresztúr (PÁRDUZ 1958, Taf. III, 8); Hódmezővásárhely-Kishomok (PÁRDUZ 1940, Taf. V, 9, Taf. VI, 2, Taf. VII, 8, Taf. VII, 22, Taf. X, 2, 5–7, 9, 10–12, 14, Taf. XI, 2); Hódmezővásárhely-Újfehértó (PÁRDUZ 1945, XX. t. 2); Nógrádkövesd (PATAY 1955, XVIII. t. 4–5, 7); Nyáregyháza (KISFALUDI 2004, V. t. 4, V. t. 12, VI. t. 7, VI. t. 10, VI. t. 16, VII. t. 4, VII. t. 13, VIII. t. 7, IX. t. 19, XIII. t. 12, XIV. t. 2, XV. t. 18, XVI. t. 4, XVI. t. 11, XVII. t. 9, XVIII. t. 2); Nyíregyháza-Manda-bokor (ISTVÁNOVITS 1997, 70, 77, 76); Örménykút (MRT 8. 342, 23. kép 1–5); Szentés (CSALLÁNY–PÁRDUZ 1945, Taf. XXXIII, 2, 5, Taf. XXXVII, 10–12, 14, Taf. XXXVIII, 8, Taf. XL, 3, Taf. XLVII, 4); Szob-Gregersen-kert (ILON 1985, III. t. 1, V. t. 2); Szolnok (CSEH 1990, 13–14, 7. kép 1, 8. kép 3); Szolnok-Zagyvart (CSEH 2001, 88, 9. kép); Tiszaigar (CSEH 2001, 10. j.); Tiszaszőlőscsontospart III (CSEH 2002, 1. kép 1, 3. kép A, továbbá: BOTTYÁN 1955, Taf. XVIII, 4, 6, 13–15, 19, Taf. XIX, 1, 4, 5, 8, Taf. XX, 2, 7, 10–13, Taf. XXI, 2, 3, 7, 12, 16, 17), Délnyugat-Szlovákiában (DUŠEK 1966, Taf. I, 18, Taf. II, 15, 20, Taf. IV, 18, Taf. V, 22, Taf. VI, 11, Taf. VII, 1, 4, Taf. VIII, 6, Taf. IX, 1, 14, Taf. X, 21, Taf. XI, 3, 12, 16, Taf. XXX, 6–7, Taf. XXXII, 6, 9, Taf. XXXIII, 4, 8, 25, Taf. XXXIV, 20, Taf. XLI, 11, Taf. XLII, 5, Taf. XLV, 11, 14, Taf. XLVIII, 3, 4, Taf. LI, 9, 25), akárcsak a szintén szkíta etnikumának tartott kustánfalvi kultúra területén (MIROŠAYOVÁ 1979, Obr. 2, 1–10). Az első kelta csoportok alföldi megjelenésével, a vegyes etnikumú temetők síregyüttese alapján úgy tűnik, hogy a kiteljesedő laténizáció folyamán ez az edénytípus továbbra is használatban maradt, amelyet az Orosháza-Gyopáros (JUHÁSZ 1972, 1. kép, 10. kép 4; JUHÁSZ 1976, 9. kép 3–4, 10. kép 3, 11. kép 1–3, 12. kép 1–2, 4–5, 15. kép 1, 5. – a szerző a La Tène sírokat nem közölt!) és Radostyán (HELLEBRANDT 1999, Pl.

12–15) lelőhelyekről előkerült példányok is bizonyítanak. Itt kell megjegyezni, hogy Endrőd lelőhelyről ismert analógia (GUIDI 1994, 228, Fig. 4, 4–6) kora vaskori datálása kérdéses. A lelőhely kerámia anyagának petrográfiai vizsgálatából készült disszertáció (MENNA 2004) illusztrációi alapján Endrőd 19 La Tène kori település. Rákospalota-Újmajor korábban kora vaskorinak vélt lelőhelyen (HORVÁTH 2002, 7. kép 1–2) az újabb publikáció (TÉZER 2011) alapján, a szkíta hagyományok továbbélése mellett ugyancsak jelentős kelta kerámiaanyag került napvilágra.

Az ásatás során kis mennyiségű későbronzkori kerámiatöredék került elő. Ezek közül a néhány markánsabb kulturális jegyet magán viselő cserép (8. kép 21, 8. kép 23) a Kyjatice/Gáva kultúrkörhöz köthető megtelepülés bizonyítékai a lelőhelyen.

Végül kerámia kisleletként fontos megemlíteni egy korong alakú és egy kettőskúpos orsógombot (9. kép 24–25).

„Currency bar”

Az ásatás egyetlen fémlelete egy félkész vastermékként meghatározható, lapos nyersvas-rúd, amelynek megmaradt vége markolatúskére emlékeztető módon került kialakításra (9. kép 27).

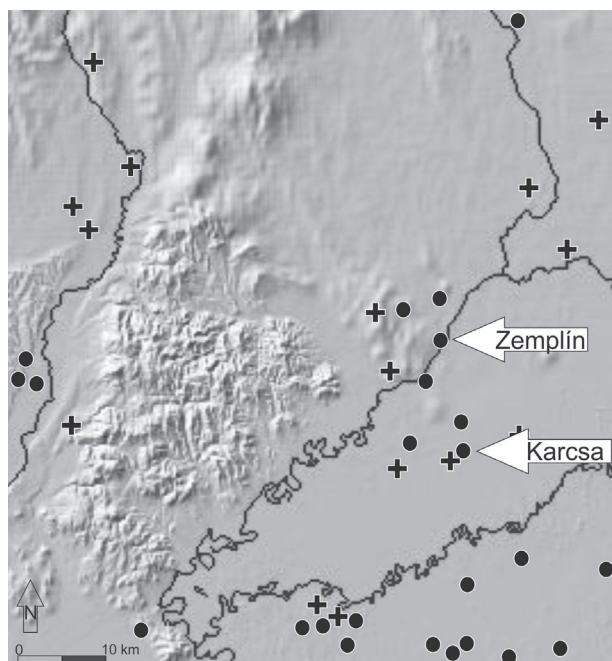
A „currency bar” (angol eredetű, de ma már a nemzetközi szakirodalom által is általánosan használt kifejezés) funkciója elsősorban a vasérclelőhelyektől távoli területek nyersanyaggal – a már kiolvasztott és salakanyagától megtisztított, átkovácsolt félkész termékkel – való ellátása volt. A feldolgozás során a Karcsán megtalált, markolatszerű részt többnyire levágták, amely hulladékként gyakran azonosítható a fémfeldolgozó műhelyek közelében (CZAJLIK 2012, 81–82). Ezek alapján megállapítható, hogy a lapos nyersvas tömbök a kereskedelem révén széles körben elterjedtek a La Tène kultúra területén. Használatuk elsődlegesen a Brit-szigetekre jellemző, de gyakran előfordul az európai kontinensen is, elsősorban Franciaország, Belgium, Németország és Svájc területén. Néhány franciaországi darab már a kora-La Tène időszakban megjelent, de az eddig ismert leletek többsége a La Tène C fázisra és az azt követő horizontokra keltezhető (KURZ 1995, 21; BERRANGER 2004, 19–23). A „currency bar”-nak számos formája ismert, tipológiájukat a nagy-britanniai leletekre alapozva

Peter Crew dolgozta ki. Magyarországról a jelenlegi karcsai darab az ún. kard alakú, D típushoz sorolható (CREW 1994, 345–350), amely mellett csak egy sajópetri példány ismert (SZABÓ 2007b, Pl. CLIV, 1). Utóbbi jelentősége, hogy a kora-La Tène kor végére, közép-La Tène elejére tehető keltezése korábbi a hasonló, de gyakran kontextus nélküli franciaországi darabokénál (CZAJLIK 2012, 81–82).

A leletanyag alapján körvonalazható kulturális kapcsolatrendszer

Karcsa Északkelet-Magyarországon a Bodrogközben, a magyar-szlovák államhatár közelében, a magyarországi késő vaskor tekintetében kevésbé kutatott területen található. 1923-ban a most közölt településrészlet közeléből, de pontosan nem ismert lelőhelyről, feltehetőleg bolygatott sírokból származó két vas kard, két lándzsahegy, egy olló és egy vas övlánc, valamint a községi bíró ajándékaként egy bronz övlánc töredékei, bronzfibula és üvegkarperec és üveggyöngyök kerültek a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményébe (DANKÓ-PATAY 2000, 28–29). Túl azon, hogy e sírleletek és a jelen cikkben közölt településleletek egyaránt a késő vaskorra tehetők, közöttük további kapcsolat egyelőre nem mutatható ki. Ugyanakkor, a magyar oldallal szemben, Szlovákia területén a Zemplén és Bodrogköz tágabb környezetéből számos vaskori lelőhely ismert (13. kép). Ezek közül a legjelentősebb a Zemplén-Várhegy „oppidum” (Zemplén-Hradisko, SK). 1958–1962 között a zempléni ásatásokat végző Blažej Benadik eredetileg késő-La Tène erődített településként azonosította a lelőhelyet (BENADIK 1965, 63), amelyet később más kutatók oppidumként határoztak meg (pl. SZABÓ 1992, 201; HORVÁTHOVÁ-HREHA 2015, 102; SZABÓ 2015, 62–71). Mivel Zemplén Sérhomoktól légvonalban kevesebb, mint 12 kilométerre fekszik, ezért a kis távolság miatt elsőként a két lelőhely közötti kapcsolat tisztázása tűnik kézenfekvőnek. Zemplén-Várhegy stratégiai helyen fekvő késő vaskori erődített település a kelták által elfoglalt terület keleti periferiáján. A zempléni leletanyagban a keleti La Tène kör oppidum-kultúrájára jellemző vörösféher sávós festésű, szürke besímitott, fésű-grafitos és a korábban „dákna” meghatározott kerámia egyaránt előfordul (BENADIK 1965, 77–90).

Karcsán a korongolt és különösképpen a kézzel formált áruk tekintetében számos hasonlóság figyel-

13. kép Késővaskori lelőhelyek Karcsa és Zemplén környezetében (kereszt: sír/temető, kör: település)
Fig. 13 Late Iron Age sites in the surroundings of Karcsa and Zemplín (cross: grave/cemetery, circle: settlement)

hető meg a Zemplénben előkerült töredékekkel. Az általánosan elterjedt, gyorskorongolt La Tène típusok (pl. II.1.2, II.2., II.3) Zemplénben ugyancsak előfordulnak (BENADIK 1965, Abb. 2, 3–5; Abb. 11). A kézzel formált edények pedig mind forma, mind díszítés és kidolgozottság alapján a karcsai darabok legközelebbi párhuzamainak tekinthetők (BENADIK 1965, Abb. 13; MIROŠŠAYOVÁ–ČAPLOVIČ 1991, T. VI; CHOVANEC 2004, 556). Ezen túlmenően azonban ezek a kézzel formált kerámia típusok Zemplén tágabb környezetében ugyancsak megtalálhatók. Hasonló edények kerültek elő például a kora vaskorra keltezett Michalovce-Hrádokon (MIROŠŠAYOVÁ 1987, T. V; GAČKOVÁ 2004, 408–409), miközben a jellegzetes La Tène formákra Sedliská-Podčičván találunk jó analógiákat (KOTOROVÁ–JENČOVÁ 2004a, Tab. I, Tab. III–IV; KOTOROVÁ–JENČOVÁ 2004b, 168–170). A fentiek alapján úgy tűnik, hogy a Karcsán előkerült kerámiaanyag technológiai és tipológiai alapon egyaránt illeszkedik a Kárpát-medence északkeleti felének késő vaskorába (TANKÓ 2010, 321–331), szűkebb értelemben pedig a zempléni erődített település környezetében ismert, azonos korú lelőhelyek sorába. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a vörös-fehér sávos és a szürke besímitott

kerámia Karcsán nincs jelen, amely hiány akár a település eltérő jellegéből, perifériális elhelyezkedéséből vagy a feltárt leletanyag mennyiségéből is következhet.

Más tekintetben viszont a többi kelet-magyarországi település kerámiáihoz viszonyítva Karcsán szembetűnő a benyomkodott peremű fazekak jelentős aránya (TANKÓ 2010, Pl. 4, 5–11). Ez a peremkidolgozás nem tipikus a Kárpát-medence vaskorában és – a karcsai darabokat leszámítva – eddig alig néhány hasonló töredék hozható fel párhuzamként (pl. Szelevény: CSEH 2003, Fig. 12, 4–5. és Morești: BERECKI 2008, Pl. 40, 6). Ezzel szemben a hasonló, kézzel készült, durva kidolgozású és benyomkodott peremű edények számos analógiája ismert a Kárpátoktól északra. Délkelet-Lengyelországban a benyomkodott peremek megjelenése a kelet-európai szkíta jellegű kultúra kora vaskori megjelenéséhez köthető (CZOPEK 2007, 118–120, Abb. 4–5), majd a helyi hagyományokat és északi hatásokat ötvöző Przeworsk-kultúra korai, késő vaskorra tehető szakaszában váltak széles körben elterjedtté (a teljes áttekintést mellőzve: ANDRZEJOWSKI 1999, Fig. 4, 13/1, Fig. 9, 39/2–3, Fig. 12, 2–7, Fig. 13, 1–3; BEDNAREK 2005, Fig. 2; MEYER 2013, Abb. 23, 1; MEYER–RAUCHFUSS 2014, Abb. 8). Másrészt a Przeworsk és a La Tène kultúra korai kapcsolatai már bizonyításra kerültek, mivel a mai Németország területén számos olyan lelőhely ismert, ahol e két kultúra emlékménye egy kontextusban van jelen (MEYER 2013, 63–69). E tekintetében különösen érdekes Paderndorf lelőhely, ahol a La Tène C2–D1 fázisokra keltezhető kelta leletanyag jelentős mennyiségű Przeworsk kerámiával együtt került napvilágra. A kézzel formált darabok között pedig számos, a Karcsán előkerült darabokhoz hasonló, ujjbenyomkodásos peremtöredék volt (SICHERL 2011, 170–175; Taf. 1–2). A Przeworsk-kultúra nyugati, délnyugati expanziója a La Tène C fázis végétől kezdődően számos németországi (KASIŃSKI 2010, 43–45; SICHERL 2011, 170, 178–179; MEYER 2013, 59) és kis-lengyelországi lelőhelyen kimutatható (RUDNICKI 2009, 297–302), miközben a kultúra délkeleti irányú terjeszkedésének régészeti nyomai a Kr.e. 1. század második felében ugyancsak fellelhetők (Eggers A2–3, más néven La Tène D2 fázis, ANDRZEJOWSKI 2010, 3–4, Fig. 1). A Kárpát-medencét is elérő déli expanzió legkorábbi bizonyítéka éppen a zempléni temető, amely a Kr.e. 1. században – az egyébként nehezen definiálható „kelta-dák”

horizonttal – indul, majd a Kr.u. 1. század második felétől (Eggers B2 fázis, ANDRZEJOWSKI 2010, 19–20) a Przeworsk-kultúrához köthető temetkezésekkel folytatódik (BUDINSKÝ-KRIČKA–LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1990, 310; LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1997, 124; HULLÁM 2012, 12. ábra). Fontos további adat a Przeworsk-kultúra korai megjelenésére, hogy hasonló hamvasztásos temetkezések a Kr.u. 1. század végétől máshol is előfordultak a Kárpát-medence északkeleti részén (HULLÁM 2012).

Mindezek alapján, bár ez Karcsa esetében egyértelműen még nem jelenthető ki, de a Felső-Tisza-vidék La Tène korában kellő óvatossággal számolni lehet egy olyan dél-lengyelországi eredetre vissza-

vezethető komponenssel, amely egyébként Erdély és a transz-kárpátoki területek relációjában már több ponton bizonyításra került (OLEŹDZKI 2005, 145–150; CZOPEK 2007, 121–123, Abb. 6; RUDNICKI–MILEK 2011, 117–143).

Köszönetnyilvánítás

Ezúton köszönöm Langó Péter hozzájárulását a vaskori leletanyag feldolgozásához. Köszönöm Czifra Szabolcsnak a szkíta és Soós Eszternek a Przeworsk komponenssel kapcsolatos javaslatait és szakmai észrevételeit. A jelen kutatás a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

IRODALOM

ANDRZEJOWSKI, Jacek
1999

Hryniewiczze Wielkie – cmentarzysko z pogranicza dwóch światów. – Hryniewiczze Wielkie – a cemetery on the contact zone between two worlds. In: Andrzejowski, J. (ed.), Comhlan. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin. Warszawa, 17–59.

2010

The Przeworsk Culture. A Brief Story (for the Foreigners). In: Lund Hansen, U.–Bitner-Wróblewska, A. (eds.), Worlds Apart? Contacts across the Baltic Sea in the Iron Age. Nordiske Fortidsminder C/7, København–Warszawa, 1–52.

BENADÍK, Blažej
1957

Keltische Gräberfelder der Südwestslowakei. Bratislava.

1960

Keltské pohrebisko v Bajč-Vlkanove. – Ein keltisches Gräberfeld in Bajč-Vlkanovo. Slovenská Archeológia 8, 393–451.

1965

Die spätlatenezeitliche Siedlung von Zemplin in der Ostslowakei. Germania 43, 63–91.

1983

Maňa. Keltische Gräberfeld. Fundkatalog. Materialia Archaeologica Slovaca 5. Nitra.

BEDNAREK, Marek
2005

La Tène settlement in Upper Silesia: An Outline. In: Dobrzańska, H.–Megaw, V.–Poleska, P. (eds.), Celts on the Margin. Studies in European Cultural Interaction 7th Century BC–1st Century AD. Dedicated to Zenon Woźniak. Kraków, 179–185.

BERECKI, Sándor
2008

The La Tène settlement from Morești. Cluj-Napoca.

BERRANGER, Marion
2004

Les demi-produit de fer en Europe continentale au Ier millénaire av. J. C. Mémoire de Diplôme d'Etudes Approfondies. Université Panthéon–Sorbonne, Paris 1.

BOTTYÁN Árpád
1955

Szkiták a magyar Alföldön. Régészeti füzetek 1. Budapest.

- BŘEZINOVÁ, Gertruda
2000 *Nitra-Šindolka. Siedlung aus der Latènezeit.* Nitra.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, Vojtech–LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ, Mária
1990 *A late 1st century B. C.–2nd century A. D. cemetery at Zemplin.* Slovenská Archeológia 37, 245–344.
- BUJNA, Jozef
1989 *Das latènezeitliche Gräberfeld bei Dubník I.* Slovenská Archeológia 37, 245–354.
1995 *Malé Kosihy. Latènezeitliches Gräberfeld. Katalog.* Archaeologica Slovaca Monographiae 7. Nitra.
- CHOCHOROWSKI, Jan
1985 *Die Vekerzug-Kultur. Charakteristik der Funde.* Prace archeologiczne 36. Warszawa–Kraków.
- CHOVANEC, Ján
2004 *Okres Trebišov.* In: Gačková, L. (red.), *Archeologické dedičstvo Zemplína – Pravek až včasný stredovek.* Michalovce, 427–570.
- CHROPOVSKÝ, Bohuslav
1958 *Laténske pohrebisko v Nebojsi, okr. Galanta. – Das latènezeitliche Gräberfeld in Nebojsa, Bez. Galanta.* Slovenská Archeológia 6, 120–130.
- CREW, Peter
1994 *Currency Bars in Great-Britain. Typology and Function.* In: Mangin, M. (ed.), *La sidérurgie ancienne de l’Est de la France dans son contexte européen, Actes du Colloque de Besançon, 10–13 Novembre 1993.* Besançon–Paris, 345–350.
- CSALLÁNY Gábor–PÁRDUZ Mihály
1945 *Szkíta leletek a szentesi Múzeumban. – Funde aus der Skythenzeit im Museum zu Szentes.* Archaeologiai Értesítő III. f. 5–6, 81–117.
- CSEH János
1990 *Egy kelta lakóház a Közép-Tisza-vidékről (Tiszafüred-Tiszaszőlős - Adalék az alföldi késő-vaskori farmok ismeretéhez).* Jászkunság 36/6, 58–74.
2001 *Szkíta és kelta településnyomok Törökszentmiklós-Kenderparton. A 2000 nyarán végzett ásatások eredményeiről.* Ősrégészeti levelek – Prehistoric Newsletter 3, 48–50.
2002 *Szkíta edényformák egy tiszaszőlősi településről (Csalog Zsolt 1963. évi ásatásából).* Ősrégészeti levelek – Prehistoric Newsletter 4, 48–50.
2003 *Kelta ház Szelevény mellett (1986–1987). – Celtic house near Szelevény village (1986–1987).* Tisicum – A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 13, 47–67.
- CZAJLIK Zoltán
2012 *A Kárpát-medence fémnyersanyag-forgalma a későbronzkorban és a vaskorban.* Budapest.
- CZIFRA Szabolcs
2006 *Megjegyzések a szkíta kori Alföld-csoport veremházainak kérdéséhez. – Bemerkungen zur Frage der Grubenhäuser der skythenzeitlichen Alföld-Gruppe.* Archaeologiai Értesítő 131, 169–178.
- CZOPEK, Sylwester
2007 *Środkowoeuropejska rubież kulturowa – między wschodem a zachodem w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza. – Das ostmitteleuropäische Grenzgebiet – zwischen Ost und West in der Bronze- und Früheisenzeit.* In: Dębiec, M.–Wołoszyn (red.), *U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej:*

- Pogranicze polsko-ukraińskie w perspektywie badań archeologicznych. – Frühzeit Ostmitteleuropas. Das polnisch-ukrainische Grenzgebiet aus archäologischer Perspektive. Collectio Archaeologica Ressoviensis 5. Rzeszów, 109–123.
- J. DANKÓ Katalin–PATAY Pál
2000 *Régészeti leletek a Sárospataki Református Kollégium tudományos gyűjteményeiben*. Borsod-Abaúj-Zemplén megye régészeti emlékei 2. Miskolc.
- DUŠEK, Mikuláš
1966 *Thrakisches Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotín*. Bratislava.
- GAČKOVÁ, Lýdia
2004 *Okres Michalovce*. In: Gačková, L. (red.), Archeologické dedičstvo Zemplína – Pravek až včasný stredovek. Michalovce, 261–426.
- GUIDI, Alessandro
1994 *Pottery sequence and the Scythian Period in Endrőd 19 (S.-E. Hungary)*. In: Genito, B. (ed.), The Archaeology of the Steppes: Methods and Strategies. 1992. Naples, 221–230.
- GYUCHA Attila
2002 *Újabb szkíta kori telepnyomok Békés megyéből. – Later Scythian age settlement vestiges from Békés County*. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 23, 59–88.
- HAFFNER, Alfred
1979 *Zur absoluten Chronologie der Mittellatènezeit*. Archäologisches Korrespondenzblatt 9, 405–409.
- HELLEBRANDT, Magdolna
1999 *Celtic finds from Northern Hungary*. Corpus of Celtic Finds in Hungary III. Budapest.
- HORVÁTH Attila
2002 *Előzetes jelentés, a Bp. XVII. ker. Rákospalota-Újmajorban előkerült szkíta kori településrészletről. – Vorbericht über den Siedlungsteil aus skythischer Zeit in Rákospalota-Újmajor, 17. Bzrk., Budapest*. Budapest Régiségei 35, 103–123.
- HORVÁTHOVÁ, Eva–HREHA, Rastislav
2015 *Dolný Zemplín – Svedecto archeológia*. Nitra.
- HULLÁM Dénes
2012 *A Przeworsk-kultúra hamvasztásos temetkezéseinek időrendi vizsgálata a Kárpát-medence északkeleti részén*. in: Petkes Zs. (szerk.), Hadak útján XX. A Népvándorlaskor Fiatal Kutatóinak XX. Összejövetelének konferenciakötete. Budapest–Szigethalom, 2010. október 28–30. Budapest, 83–96.
- HUNYADY Ilona
1944 *Kelták a Kárpátmedencében. – Die Kelten im Karpatenbecken*. Dissertationes Pannonicae II.18. Budapest.
- ILON Gábor
1985 *A Szob-Gregersen-kerti szkíta kori temetőrészlet. – Ein skythenzeitliches Gräberfeld in Szob-Gregersengarten*. Studia Comitatusia 17, 75–96.
- ISTVÁNOVITS, Eszter
1997 *Nyíregyháza–Manda bokor*. In: Kovács T.–Anders A.–Raczky P. (szerk.), Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései. – Paths into the Past. Rescue Excavations on the M3 motorway. Budapest, 75–80.

- JEREM Erzsébet–FACSAR Géza–KORDOS László–KROLOPP Endre–VÖRÖS István
1985 *A Sopron-Krautackeren feltárt vaskori telep régészeti és környezetrekonstrukciós vizsgálata. – The archaeological and environmental investigation of the Iron Age settlement discovered at Sopron-Krautacker. Archeologiai Értesítő* 112, 3–24.
- T. JUHÁSZ Irén
1972 *Az Orosháza-gyopárosi szkítakori temető. – La nécropole scythe de Orosháza-Gyopáros. Archeologiai Értesítő* 99, 214–223.
1976 *Az Orosháza-gyopárosi szkítakori temető. – La nécropole scythe de Orosháza-Gyopáros. Archeologiai Értesítő* 103, 231–252.
- KASIŃSKI, Michal
2010 *Bemerkungen zu den Funde der Przeworsk-Kultur in Mitteldeutschland in der jüngeren vorrömischen Eisenzeit. Recherches Archéologiques* 2, 43–64.
- KAPPEL, Irene
1969 *Die Graphittonkeramik von Manching. Die Ausgrabungen in Manching* 2. Wiesbaden.
- KEMENCZEI, Tibor
1984 *Die Spätbronzezeit Nordostungarns. Budapest.*
- KISFALUDI Júlia
2004 *Szkíta kori temető a Nyáregyháza M5-4 autópálya nyomvonalában. Studia Comitatus* 28, 167–198.
- KOTOROVÁ-JENČOVÁ, Mária
2004a *Laténske osídlenie čičvianskeho hradného kopca, lokalita Sedliská, okres Vranov nad Topľou. – The La Tène settlement of Čičva Castle Hill, Sedliská locality, okres Vranov nad Topľou. In: Gancarski, J. (red.), Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich. Materiały z konferencji. Krosno, 197–218.*
2004b *Okres Vranov nad Topľou. In: Gačková, L. (red.), Archeologické dedičstvo Zemplína – Pravek až včasný stredovek. Michalovce, 121–186.*
- KURZ, Gabriele
1995 *Keltische Hort- und Gewässerfunde in Mitteleuropa. Deponierungen der Latènezeit. Stuttgart.*
- LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ, Mária
1997 *Hügelgräberfeld aus der römischen Zeit in Zemplín/Ostslowakei. Balácai Közlemények* 5, 123–134.
- MARÁZ Borbála
1981 *A szkítakori őslakosság Latène-kori továbbélése Kelet-Magyarországon (Régészeti adatok a Kárpát-medencei kelta-szkíta kapcsolatok kérdéséhez). – On the survival of the autochthonous population of the Scythian Age in Eastern Hungary (Archaeological data to the question of the Scythian-Celtic connections in the Carpathian Basin). A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 26, 97–120.
- MENNA, Amelia
2004 *La ceramica protostorica del Bacino dei Carpazi: l'evidenza di Endrőd 19 (Ungheria Sud-Orientale). Napoli: Università degli Studi di "L'Orientale", Facoltà di Lettere Filosofia (Unpubl. diss.).*
- MEYER, Michael
2013 *Frühe „Germanen“ in Hessen. Berichte der Kommission für Archäologische Landesforschung in Hessen* 12, 57–77.

- MEYER, Michael–RAUCHFUSS, Björn
2014 *Siedler der Przeworsk-Kultur bei Leimbach, Lkr. Nordhausen. Beiträge zur Geschichte aus Stadt und Kreis Nordhausen* 39, 169–179.
- MIROŠŠAYOVÁ, Elena
1979 *Záchranný výskum halštatského sídliska v Stretavke, okr. Michalovce. – Rettungsgrabung auf der hallstattzeitlichen Siedlung in Stretavka, Bez. Michalovce. Archeologické Rozhledy* 31, 121–143.
1987 *Problematika osídlenia východného Slovenska v dobe halštatskej. – Settlement of East Slovakia in the Hallstatt period. Slovenská Archeológia* 35, 107–159.
- MIROŠŠAYOVÁ, Elena–ČAPLOVIČ, Dušan
1991 *Najnovšie výsledky výskumu včasnodedinného a stredovekého osídlenia v Zemplíne. In: Lamiová, M.–Mačala, P. (red.), Východoslovenský pravek III: Príspevky k pravekým a včasným dejinám východného Slovenska. Nitra, 115–133.*
- MRT 8 JANKOVICH B. Dénes–MAKKAY János–SZÖKE Béla Miklós: *Békés megye régészeti topográfiája IV/2. A szarvasi járás. Magyarország régészeti topográfiája 8. Budapest* 1989.
- OLĘDZKI, Marek
2005 *A few remarks Concerning Celtic Settlement in Poland. In: Gillies, W.–Harding, D. W. (eds.), Archaeology, Numismatics, Historical Linguistics. Celtic Connections. Papers from the Tenth International Congress of Celtic Studies 2. Edinburgh, 137–165.*
- PÁRDUCZ Mihály
1940 *Bronz-, szkíta-, La Tène- és germánkori temető Hódmezővásárhely-Kishomokon. – Ein Gräberfeld in Hódmezővásárhely-Kishomok aus der Bronze-, Skythen-, La Tène- und Germanenzeit. Dolgozatok a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből* 15, 79–94.
1943 *Szkitakori temető Békéscsaba-Fényesen. – Scythian Age cemetery at Békéscsaba-Fényes. Archaeologiai Értesítő* III. f. 4, 59–67.
1945 *Szkitakori telep a hódmezővásárhelyi Fehértó partján. – A settlement of the Scythian period on the shores of the Fehértó at Hódmezővásárhely. Archaeologiai Értesítő* III. f. 5–6, 66–75.
1958 *Hejőkeresztúri szkítakori lelet. – Find of the Scythian Period from Hejőkeresztúr. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 2, 73–78.
- PATAY Pál
1955 *Szkíta leletek a nógrádi dombvidéken. – Скифские находки из ногрэдских возвышенностей. Folia Archaeologica* 7, 61–74.
- PITTIONI, Richard
1930 *La Tène in Niederösterreich. Materialien zur Urgeschichte Österreichs* 4. Wien.
1941 *Beiträge zur Urgeschichte der Landschaft Burgenland im Reichsgau Niederdonau. Wien.*
- POLENZ, Hartmut
1971 *Mittel- und spätlatènezeitliche Brandgräber aus Ditzgenbach, Landkreis Offenbach am Main. Studien und Forschungen* 4, 3–115.
- REINECKE, Paul
1906 *Grabfunde der dritten La-Tènestufe aus dem bayerischen Donautal. Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit*, 288–294.

- RUDNICKI, Marcin
2009 *Besiedlungs- und Kulturveränderungen in Kleinpolen während der späten Latènezeit und zu Beginn der älteren Römischen Kaiserzeit.* in: Salač, V. –Bemmann, J. (Hrsg.), Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Praha–Bonn, 289–330.
- RUDNICKI, Marcin–MILEK, Sławomir
2011 *New evidence on contacts between Pre-Roman Dacia and territory of Central Poland.* Acta Archaeologica Carpathica 46, 117–143.
- SICHERL, Bernhard
2011 *Die vorrömische Eisenzeit am Kolpingforum, Stadt Paderborn. Ein Fundkomplex mit Kegelstumpffgruben und einem Nachweis von Przeworsk-Keramik in Westfalen.* In: Herring, B.–Treude, E.–Zelle, M. (Hrsg.), Römer und Germanen in Ostwestfalen-Lippe 1. Oldenburg, 161–194.
- SCHWAPPACH, Frank
1975 *Zur Chronologie der östlichen Frühlatène-Keramik.* Alba Regia 14, 109–136.
1979 *Zur Chronologie der östlichen Frühlatène-Keramik.* Die Keramik der Latène-kultur 2. Bad Bramstedt.
- SZABÓ János Győző
1969 *A hevesi szkítakori temető. – Das Gräberfeld von Heves aus der Skythenzeit.* Az Egri Múzeum Évkönyve 7, 55–128.
- SZABÓ, Miklós
1992 *Les Celtes de l'Est.* Paris.
2007a *La chronologie de l'habitat.* In: Szabó, M.–Czajlik, Z., L'habitat de l'époque de La Tène à Sajópetri–Hosszú-dűlő. Budapest, 313–319.
2007b *L'habitat de l'époque de La Tène à Sajópetri–Hosszú-dűlő.* Budapest.
2009 *Megjegyzések a Délkelet-Dunántúl késő vaskorához. – Remarques sur le second âge du fer de la Transdanubie.* Communicationes Archaeologicae Hungaricae 2009, 85–100.
2015 *A kelták Magyarországon.* In: Szabó, M.–Borhy, L., Magyarország története az ókorban: Kelták és rómaiak. Budapest, 13–82.
- SZABÓ, Miklós–GUILLAUMET, Jean-Paul–KRIVÉCZKY, Béla
1997 *Polgár-Király-érpart – Késővaskori település a Kr. e. IV–III. évszázadból. – Late Iron Age Settlement from the 4th–3rd century B.C.* In: Kovács T.–Anders A.–Raczky P. (szerk.), Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései. – Paths into the Past. Rescue Excavations on the M3 motorway. Budapest, 87–89.
- SZABÓ, Miklós–TANKÓ, Károly
2006 *Nécropole laténienne à Ludas-Varjú-dűlő.* Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 57, 325–343.
2012 *La nécropole celtique à Ludas-Varjú-dűlő.* In: Szabó, M. (dir.)–Tankó, K. (ass.)–Czajlik, Z. (ass.), La nécropole celtique à Ludas-Varjú-dűlő. Budapest, 9–152.
- SZABÓ, Miklós–TANKÓ, Károly–SZABÓ, Dániel
2007 *Le mobilier céramique.* In: Szabó, M., (dir.)–Czajlik, Z. (ass.): L'habitat de l'époque de La Tène à Sajópetri Hosszú-dűlő. Budapest, 229–252.
- SZABÓ, Miklós–CZAJLIK, Zoltán–TANKÓ, Károly–TIMÁR, Lőrinc
2008 *Polgár 1: l'habitat du second Age du Fer (IIIe siècle av. J-Chr.).* Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 59, 183–223.

TANKÓ, Károly
2010

La Tène Ceramic Technology and Typology of Settlement Assemblages in Northeast Hungary. In: Berecki, S. (ed.), *Iron Age Communities in the Carpathian Basin: Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş*. Cluj-Napoca, 321–332.

TANKÓ Károly–VADAY Andrea
2010

Késő bronzkori és késő vaskori teleptelek Mátraszőlős-Királydombról. – Spätbronzezeitliche und späteisenzeitliche Siedlungsfunde aus Mátraszőlős-Királydomb. In: Guba, Sz.–Tankó, K. (szerk.), „Régről kell kezdenünk...” *Studia Archaeologica in honorem Pauli Patay*. Régészeti tanulmányok Nógrád megyéből Patay Pál tiszteletére. Szécsény, 133–190.

TÉZER, Zita
2011

Szkíta kori településrészlet Budapest XV. Kerület Rákospalota-Újmajor lelőhelyéről. – The Scythian Age site at Rákospalota-Újmajor. Budapest Régiségei 44, 100–137.

TIMÁR, Lőrinc
2013

Késő vaskori veremházak maradványainak értelmezése. Ősrégészeti Levelek – Prehistoric Newsletter 13, 290–302.

ZIRRA, Vlad
1980

Locuiri din a doua vârstă a fierului în nord-vestul României (Așezarea contemporană cimitirului La Tène de la Ciumești și habitatul indigen de la Berea). – *Habitat d'époque La Tène dans le nord-ouest de la Roumanie (L'agglomération laténienne de Ciumești et le village indigène de Berea, Dép. Satu Mare.* Studii și comunicări. Muzeul județean Satu Mare 4, 39–84.

LATE IRON AGE FINDS FROM KARCSA (NE-HUNGARY)

Summary

The archaeological site of Karcsa-Sérhomok is located in the Bodrogek near to the Hungarian-Slovakian border. Previously, the results of Iron Age settlement research were quite limited in this part of Northeastern Hungary, while, on the contrary, several Celtic sites are known on the Slovakian side of Zemplín (Zemplén, HU) and Bodrogek (Medzibodrožie, SK). The most important of these is the Zemplín oppidum at Hradisko (Várhegy, SK), which is located less than 12 kilometres from Karcsa as the crow flies. Due to the small distance, it is necessary to clarify the relationship between the two sites. Zemplín is one of the major fortified settlements on the eastern periphery of the Celtic world while Karcsa is an open-air rural settlement in the vicinity of the oppidum. The pottery find assemblage in Zemplín is dominated by wheel-thrown grey smoothed ware, red-white painted ceramics, vertically combed graphite ware and “Dacian” hand-made pots (BENADIK 1965,

77–90). However, a number of similarities can be observed in the case of unpainted wheel-thrown ware, and, in particular, hand built pottery types at Karcsa and Zemplín. The commonly used La Tène wheel-thrown types (e.g. type II.1.2, II.2, II.3) presented in this paper also occur in the publication of the oppidum (BENADIK 1965, Abb. 2, 3–5, Abb. 11). Based on the shape, decoration and elaboration, the hand built pots are the closest parallels to the ceramic sherd uncovered at Zemplín (BENADIK 1965, Abb. 13; MIROŠŠAYOVÁ–ČAPLOVIČ 1991, T. VI; CHOVANEC 2004, 556). In addition, these hand built ceramic types were also found in the wider surroundings of the oppidum (Michalovec-Hrádok: MIROŠŠAYOVÁ 1987, T. V; GAČKOVÁ 2004, 408–409; Sedliská-Podčičva: KOTOROVÁ-JENČOVÁ 2004a, Tab. I, III–IV; KOTOROVÁ-JENČOVÁ 2004b, 168–170). On the basis of the above mentioned fact, it appears that the ceramic material found at Karcsa fits in the late Iron Age of the northeastern

part of the Carpathian Basin from a technological and typological point of view (TANKÓ 2010, 321–331), and in a narrow sense, in the surroundings of the fortified settlement of Zemplín. However, it is important to emphasize that the red-white painted pottery and the grey smoothed ware is not yet known from Karcsa, but this may be due to the differing type of the settlements, the peripheral location of Karcsa or even the amount of the discovered material. On the other hand, there are many fragments with finger-impressed rims at Karcsa, what is particularly atypical in comparison to other Late Iron Age settlement in Northeastern Hungary (TANKÓ 2010, 325, Pl. 4, 5–11). This peculiar rim type occurs in the Carpathian Basin only at certain sites in the Great Hungarian Plain and Transylvania (e.g. Szelevény: CSEH 2003, Fig. 12, 4–5. and Morești: BERECKI 2008, Pl. 40, 6). On the contrary, many examples are known north to the Carpathians, from the Early Iron Age (CZOPEK 2007, 118–120, Abb. 4–5) as well as the Late Iron Age period of the early Przeworsk culture (e.g. ANDRZEJOWSKI 1999, Fig. 4, 13/1, Fig. 9, 39/2–3, Fig. 12, 2–7, Fig. 13, 1–3; BEDNAREK 2005, Fig. 2; MEYER 2013, Abb. 23, 1; MEYER–RAUCHFUSS 2014, Abb. 8). The early contacts between the La Tène and Przeworsk cultures have already been proven, because there are many sites where the heritage of these cultures have been found in same context (MEYER 2013, 63–69; SICHERL 2011, 170–175; Taf.

1–2). The western expansion of the Przeworsk culture to the territory of the La Tène culture can be demonstrated by a great number of archaeological sites in Germany (KASIŃSKI 2010, 43–45; SICHERL 2011, 170, 178–179; MEYER 2013, 59) and Small-Poland (Małopolskie, PL; RUDNICKI 2009, 297–302), while the traces of southern infiltration can also be found during the Eggers A2–3 (La Tène D2) period (ANDRZEJOWSKI 2010, 3–4, Fig. 1). One of the earliest evidences of the southern Przeworsk expansion reaching the Carpathian Basin was precisely the Zemplín cemetery, where the ‘Celto-Dacian’ horizon (the definition of which is quite difficult) began in the 1st century BC and continued with Przeworsk graves in the second half of the 1st century AD (BUDINSKÝ-KRIČKA–LAMIOVÁ–SCHMIEDLOVÁ 1990, 310; LAMIOVÁ–SCHMIEDLOVÁ 1997, 124; ANDRZEJOWSKI 2010, 19–20; HULLÁM 2012, 12). Furthermore, similar cremation burials were found also elsewhere in the northeastern part of the Carpathian Basin from the end of the 1st century AD (HULLÁM 2012). Based on all of these information, we can count with a component of northern origin, represented by finger impressed rims on pottery fragments found at Karcsa. This is also underlined by the fact that this intercultural relationship has already been proved at several sites between Transylvania and the Trans-Carpathian area (OLĘDZKI 2005, 145–150; CZOPEK 2007, 121–123, Abb. 6; RUDNICKI–MILEK 2011, 117–143).

Tankó K.
MTA-ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi
Kutatócsoport
Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Régészettudományi Intézet
H-1088, Budapest, Múzeum krt. 4/B
csisztat@gmail.com

